

ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA VASLUIULUI ÎN SECOLUL XIX.

IONEL HONZOG

Moldova este veche precum timpul veacurilor ce-au trecut. Cronicle, însemnările și gândurile celor ce au trăit și au vorbit despre ea sînt nenumărate. File de istorie fără seamăn de multe, descriu pămîntul și oamenii acestor locuri, care erau deopotrivă plugari și purtători de paloș și arc. Apropiindu-ne în vreme, premergătorul epocii moderne, Dimitrie Cantemir, referindu-se în a sa „*Descriptio Moldaviae*“ la tîrguri spune despre Vaslui : „În acest ținut, la 12 ceasuri depărtare de Iași pe drumul spre Dunăre, este așezat la gura rîușorului Vaslui, acolo unde acesta se varsă în Bîrlad, tîrgul Vaslui, altădată scaun al domnilor, ale căror case se mai văd și astăzi acolo...”¹

Secolul XIX frămîntat de mari evenimente poartă pecetea urmelor de viață social-economică și cultural-politică a trecutului, care, urmînd fagașul evoluțiilor firești, se transformă continuu. În tîrgul și ținutul Vasluiului, acolo, unde actele răzeșilor sînt pietre de hotar ale Moldovei apar semnele mișcărilor înnoitoare ale unor noi principii. Astfel, un corespondent al unui ziar din Transilvania scria următoarele în prima jumătate a lui XIX : „Iată-mă de cîteva zile în Vaslui, pe care... l-am cутreerat din jur împrejur, i-am văzut frumusețile, i-am cercetat zidirile, jocurile, preumblările, adunările, etc... Vasluiul, capitala ținutului de asemine numire, rezidenția isprăvniciei și a judecătoriei, se află spre sud est de la Iași în depărtare de cinci poște, pe un podiș într-o poziție foarte plăcută...”².

Încetul cu încetul orașul se înviorează, se dezvoltă așezăminte publice și instituții de cultură, odată cu viața economică și relațiile sociale. Dintre aceste schimbări, unele au fost consemnate în actele, publicațiile și presa vremii, scoțînd în evidență realizări mai deosebite dintre care cîteva prinse într-un caleidoscop restrîns pot forma o imagine colorată a ținutului și orașului.

Nevoia științei de carte prinde temei și buchea caută a-și lărgi sfera cuprinderii. O notă apărută în „*Curierul românesc*“ din 1842 ne informează „că l-a curgătoarei luni s-au făcut deschiderea solemnă a școalei”³. Este vorba de școala publică amenajată în oraș de Elena Șubin, proprietara tîrgului Vaslui, care „au dat gratis două case, una pentru școală, iar alta să fie locuință profesorului”. La inaugurare profesorul G. Galeri „au rostit un cuvînt potrivit”⁴.

Ne-au parvenit suficiente știri despre modul în care se desfășurau examenele în Vaslui și în alte orașe ale Moldovei. Se constată din răspunsurile elevilor că ei erau bine pregătiți și că satisfăceau atât comisiile de inspecție cât și asistența din care făceau parte boieri și „o seamă de negustori”⁵. Numărul școlarilor varia de la școală la școală. Astfel, în 1844 ei erau în număr de 54 la examenul unde participase colonelul Pavel Șubin⁶. Pentru bunele rezultate obținute se împărțeau premii „hărăzite”⁷ elevilor sirguincioși de unele persoane înstărite cum erau : căminarul Nicolai Chiriac, sârdarii Dimitrie Duca, Toma Buzdugan, Iordachi Teliman, stolnicul Mihailovici, dregătorul ținutului Dimitrie Sturza, comișul Georgie Ciurea și alții. Pe sârdarul Toma Buzdugan îl mai aflăm altă dată împărțind „la un număr” de școlari din cei 70 care „au răspuns cu o deplină potrivire la toate învățăturile...”⁸ mai multe cărțile spre încurajare⁸. Pentru munca depusă profesorilor li se adresau cuvinte de mulțumire, cum a fost acela rostit lui Ioan Fătu de către dregătorul ținutului, aga Grigori Krupenski la 6 iulie 1847⁹.

Se pare că unul dintre cei mai apreciați sprijinitori ai școlii a fost serdarul Dimitrie Duca, inspectorul școli, publice din Vaslui căruia, Epitropia învățămînturilor publice din Vaslui i se adresa la 23 iulie 1851 printr-o corespondență publică în care citim „...luînd în deosebită considerație zelul și jertfele ce ai făcut în binele obștesc la ridicarea școlaei publice din Vaslui, la care nu numai prin osteneală, dar și cu ajutorul bănesc ai ajutat un asemenea așezămînt... îți mărturisește cea mai vie mulțumire a ei... tot odată te pofteste ca precum pînă acum, de asemenea în viitorime să bine voiești a întrebuința toate mijloacele putincioase întru deplina desăvîrșire a acelei zidiri...”¹⁰.

Informațiile aceluiași călător transilvănean, amnintit la început, ne conduc spre răsărit unde „se înalță vreo șase șapte case boierești și o biserică de piatră zidită încă de Domnul Ștefan, de cînd este și inscripția în pridvor, asupra ușii, dar n-am avut plăcere a o ceti, pentru că petrarii ori pălmarii, ori nu știu cine, au socotit, se vede, să o facă mai frumoasă și au văruiat-o. Alătura cu biserica pe multe se vede încă și temelia caselor zidite tot de domnul Ștefan, carele se pare a fi fost și întemeietorul acestuia tîrg”. Tot lângă biserică se află și o școală națională pentru începători într-o casă mică. „Uitam să spun că mai este spre apus o biserică cu pereți pe din lăuntru văruiți, pe din afară de scînduri și cu ușa de fier ; cea dintîi în felul acesta am văzut în viața mea”¹¹.

Pe linie de învățămînt, anul 1856 marchează prin raportul Comitetului de inspecție a școlaei publice din Vaslui o etapă nouă, ca urmare „a întemeierii școlaei publice de fete, care s-a deschis la 3 noiembrie, zi în care a avut loc și inaugurarea ei în prezența membrilor comitetului, a corpului profesoral, a unui numeros public și a notabilităților orașului”¹². Profesorul școlii de băieți Vasile Kasian a rostit un scurt discurs de mulțumire. Același comitet aduce la cunoștință că spătarul Dimitrie Castroian „au oferit în favoarea școlaei de fete înființată în acest an... o sumă de treizeci de galbeni și cinci stînjeni de lemne”¹³. Cu un an

înainte, prin îngrijirea postelnicului Drăghici, se înființase în satul său Giurgeni „o școală sâtească” pentru creșterea fiilor de țărani ¹⁴.

Dintre problemele majore care i-au preocupat pe locuitorii Vasluiului de atunci, două au fost acelea care le-au reținut atenția.

Prima a fost aceea a ocrotirii sănătății și îngrijirea celor bolnavi în spitale. Încă în 1851 într-un articol de gazetă apărea informația că banul Neculai Chiriac din Vaslui dorea să aloce un fond spitalului „ce se crede că în curind se va zidi în acest oraș” ¹⁵. În luna ianuarie 1857 „Gazeta de Moldavia” ne face cunoscut că acțiunile de binefacere n-au încetat și că postelnicul Dimitrie Drăghici a lăsat prin legat spitalului de 40 de paturi pe care-l înființase, moșia sa de la Giurgeni (ținutul Roman), iar pînă la moartea sa i-a făcut o rentă anuală de 11000 piaștri. Postelnicul a trecut acest așezămînt sub patronajul spitalului central Sf. Spiridon, partea administrativă revenind medelnicerului Ioan Andonie și slugerului Ioan Kotinescu ¹⁶. Același ziar anunța în anul viitor că direcția centrală a spitalului Sf. Spiridon a primit spre păstrare din partea aceluiași boier un plic purtînd trei peceti ale postelnicului „în care se arată că este testamentul său pentru spitalul din tîrgul Vasluiului” ¹⁷. Cîteva luni mai tîrziu, se face cunoscut că și Elena Șubin a donat spitalului fondat de postelnicul Drăghici suma de 1000 galbeni pe care acesta primindu-i „pentru... nerășluire, ca fondator pe viitor, i-am și depus astăzi la 13 august în generala epitropiei spitalului central Sf. Spiridon, spre a se primi de la ea legiuita dobîndă... ca să se poată ajuta spitalul din Vaslui” ¹⁸.

Peste aproape două decenii, în 1872, presa bîrlădeană publică un articol amănunțit referitor la judecarea „celebrului proces de 60000 de galbeni intentat de spitalul din Vaslui, contra lui Iordache Romașcu tratat în primă instanță înaintea tribunalului Tutova” ¹⁹. Sentința a fost dată în favoarea pîrîtului, președintele completului de judecată făcînd opinie separată din care reieșea că Gheorghiița Romașcu, fratele lui Iordache, făcuse la 5 februarie 1852 — la un an deci după ce postelnicul Dimitrie Drăghici fundase spitalul — un act de donație prin care dădea o parte din avere spitalului din Vaslui. De altfel, referitor la acțiunile în justiție purtate în fața judecătoriei din ținutul Vasluiului găsim tot publicațiile de atunci date statistice care menționează numărul și natura actelor, a proceselor și uneori chiar numele împricinaților. Spre exemplu în luna mai 1844 au fost rezolvate 26 de cazuri privind acte de proprietate, arendare, succesiuni, danii, împuterniciri, procese pentru pămînt, bani, etc. ²⁰

A doua problemă, de mare necesitate publică era aceea a apei potabile de care orașul ducea mare lipsă, locuitorii fiind obligați a o „cumpăra ca și oriși ce obiect de primă necesitate”. S-a găsit însă și de această dată un om cu suflet care să rezolve și această deficiență și acesta a fost banul Nicolai Chiriac care, „după ce pe cheltuiala sa ridicase cea mai frumoasă casă pentru școala publică a dotat orașul cu un apeduct

care de la o distanță de 400 stînjeni aduce apă de izvor în piața vasluiului²¹. Pentru aceasta, banul N. Chiriac a dat 6000 de ducați consacrați execuției și separat a depus la „Sf. Spiridon“ suma de 10000 piaștrii pentru ca din dobînda lor să se poată face lucrările de întreținere pe care le-ar necesita apeductul. În scopul începerii acțiunii el a cerut de la Domn „hrisov întăritor“ pe care acesta îl dă la 26 mai 1851, lăudînd totodată pe inimosul înfăptuitor care „pe propria sa cheltuială și ostenală va aduce apă bună, prin vale, în Vaslui“²². Din aceeași sursă de informație aflăm că tot banul N. Chiriac „este pe cale a face și havuz de piatră în mijlocul pieții“.

Deoarece aceste lucrări de ordin public se făceau în centrul urbei putem folosi o scurtă descriere dintr-un articol care ne înfățișează Vasluiul cu cîțiva ani înainte de facerea apeductului. „Orașul în sine este mic, croit încă în jurul unui cvadrar, ce slujește de piață publică... În partea despre apus, tot pe podiș se lățește o mahala, care se aseamănă unui sat. Mai departe spre amiazăzi pe șes șerpuiește apa Bîrladului, a cărui coadă se perde în codrii despre apus, iar despre răsărit pe un alt șes... curge apa Vasluiului... În depărtare din jur împrejur se întind pășuni și se înalță dealuri mănoase acoperite din trei părți cu codrii străvechi... mijloace de viațuire precum și materialul sînt foarte ieftine“. Referindu-se la locuitorii Vasluiului aflăm, după părerea călătorului, că ei se împart în două categorii: „unii au nas drept sau puțin coroeitic și fața proporțională, iar alții au față turtită, ochi mici albaștri, buze mari, nas scurt cîrligat și statură scundă“²³.

Treburile Țării de Jos ale Moldovei erau în mîini de buni gospodari, iar Vasluiul fiind pe drumul spre Dunăre a fost vizitat nu numai de călători străini, români, negustori, boieri ori oameni mai de rînd, ci de însuși domnitorul țării. În primii ani ai acestor prefaceri din a doua jumătate a secolului XIX, ni se relatează o călătorie pe care prințul însoțit de suita sa o face din Iași spre părțile de jos și se oprește în primul rînd la Vaslui (la sora sa Elena Șubin), vizitînd localul în care sînt instalate administrația și tribunalul districtului. Pe urmă, „Alteța sa s-a dus să viziteze școala publică pe care a găsit-o satisfăcătoare. De asemenea, i-a atras atenția spitalul pe care banul Drăghici, actualul administrator al districtului, l-a clădit pe una din cele mai frumoase și indicate poziții. A avut cuvinte de laudă pentru banul Drăghici, cît și pentru banul Chiriac care făcuse apeductul. Trece în revistă campania de jandarmi și hotărăște la recomandarea maiorului Pavloff „în calitatea sa de comandant superior al jandarmeriei în ținutul Țarei de Jos“ să avanseze la grad de căpitan pe locotenentul Dincovici. La 2 august își ia rămas bun de la oficialitățile orașului după împărțirea de ajutoare localnicilor și îndreptîndu-se spre satul Văsești își continuă călătoria²⁴.

Vasluiul își avea și viața lui de sărbători și petreceri la care luau parte toți locuitorii. Astfel, într-o relatare din 26 ianuarie 1856 rezultă că înainte cu o zi a avut loc o festivitate prezidată de aga Georgie Ciurea cu care ocazie „seara orașul a fost frumos iluminat și în piața administrației de asemeni anume pregătită s-a îngrămădit mulțimea plină de

bucurie⁴. Mulțimea a executat o horă națională în piață în „răsunetul unei bande de lăutari”²⁵.

Statisticile diverselor publicații demografice ne-au lăsat date din care reiese că populația României între 1850—1874 varia între 4—500 000 de locuitori, dintre care în cele 62 de orașe (1974) se stabiliseră 950 000. În ordinea aceasta Vasluiul este menționat ca avînd 8000 în comparație cu Iași ce aveau 90 000, Galațiul 80 000, Tîrgoviștea 6000, Piteștii 500, iar București 22805. Acești locuitori ai orașelor aveau diverse îndeletniciri fiind industriași, negustori, muncitori, funcționari, avocați, medici, iar în mediul rural existau 750 000 familii de agricultori în general. Din punct de vedere administrativ erau 18 județe dintre care Vasluiul, avea 5 plăși, 189 comune rurale și una urbană, totalizînd 104 106 cetățeni.

Printre drumurile care se încrucișau aici se vorbește de cele de legătură din interiorul țării și unul care ducea în afară prin Bacău-Vaslui-Huși²⁶. Atunci ca și acum exista posibilitatea de a folosi poșta pentru scrisori și telegrame. Avem mărturii ale taxelor acestor servicii din care dăm unele exemplificări. O telegramă de 20 cuvinte pentru Rusia expediată din Vaslui, Bacău, Roman, Huși, etc. se taxa cu 2 lei, 50 bani. Pentru America, o depeșă de 5 cuvinte de 5 silabe costa 81 lei și 25 de bani, iar pentru fiecare cuvînt în plus 7 lei și 95 bani. O scrisoare simplă pentru Spania, Gibraltar, Insulele Canare și țărmurile Africii, Portugalia, etc necesita un imprimat de 10 lei și 85 bani.

Pentru efectuarea schimburilor de mărfuri, bilciurile dețineau în vremea aceea (1874—1875) un loc important. Erau anunțate satele din județele respective unde și cînd aveau loc. Pentru Vaslui erau următoarele, în 1875 Negrești (februarie, aprilie, mai, iunie, octombrie și decembrie), Borosești (martie, mai, iunie, octombrie și decembrie); luna iulie avea bilciurile la Florești și Deleni; iar în noiembrie la Sutești. Erau bilciuri o dată pe săptămînă: duminica la Codăești și luna la Borești. Mai erau „bilciuri la sărbători hotărîte”, care de obicei, în județul Vaslui, se țineau la Negrești²⁷.

Răsfoind ziarul „Vasluiul” (1866) găsim informații referitoare la drumurile vecinale începute spre Codăești, Dobrovăț, Reditu, Pungești, etc., balurile care se dădeau în folosul săracilor, despre șoseaua care va lega orașul cu gara, despre pavarea orașului și facerea trotuarelor cu bazalt sau asfalt, instalarea de felinare și „plantațiuni pe șoseaua ce se construiește”, construirea unui adaos de 2 camere la școala de fete, măsuri luate pentru a se aplica riguros legal formele pentru practicarea comerțului ambulant și confecționarea firmelor și multe altele la care se adăuga savoarea unora dintre anunțuri. Tot în acest periodic ni se relatează cazul unor pacienți trimiși la Paris pentru a fi tratați de savantul Pasteur, precum și o știre din 2 iunie a acestui an care anunță sosirea unei ambulanțe militare care va sta 45 de zile în județ fixîndu-se în comunele: Codăești și Bîrzești²⁸.

Pas cu pas ne-am apropiat vorbind foarte pe scurt și numai despre unele aspecte și frămîntări ale societății vasluiene de la sfîrșitul acestui al XIX-lea secol.

Se cuvine ca firul gîndului să ne poate și către sufletul poporului, spre vorbele, tălmăcirile și înțelepciunile lui cele păstrătoare de neam și țară. Într-un volum de manuscrise aflat la Biblioteca Academiei Române am aflat răspunsurile pe care oamenii satelor noastre, printre care și cei din județul Vaslui, le-au dat la chestionarul trimis de profesorul Nicolae Densușianu²⁹. Ar fi nedrept să nu ne bucurăm împreună de frumusețile vorbei și tradițiilor spirituale pe care le-au păstrat și ni le-au dăruit oamenii acestor meleaguri.

Iată și urarea de sărbători spusă în versuri :

„Cu mănunchi de viorele
să seceri fetele cu ele.
Seceri mari
pentru oameni tari
Seceri mici
pentru oameni voinici.
V-am mai ura boieri mari
dar ne temem c-om însera
mai bine pe la casele noastre
cele mititele
și tupițele“

Întrebarea 234... Ce spuneau bătrînii ce fel de popoare sau limbi păgîne, au locuit în țara aceasta mai înainte de români ?

Răspuns... Zic că ar fi locuit dacii.

Dănești I... Ce spun bătrînii, de unde se trage neamul nostru românesc și cine a adus pe romani în țările acestea ?

Răspuns... De la Roma aduși de strămoșul Troean, împărat a toată lumea.

Cu această conștiință a originii daco-romane și autohtonismului pe străvechiul pămînt românesc au trăit și crescut Vasluienii și peste secole mai răsună și azi glasul de foc al marelui voievod Ștefan cel Mare „Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră ci a urmașilor voștri și a urmașilor urmașilor voștrei“.

NOTE

¹ D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, 1793, p. 75.

² „Gazeta de Transilvania“, 1845, nr. 45/4 iunie, p. 179.

³ „Curierul Românesc“ XIII, 1842, nr. 2/ianuarie 5.

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Albina Românească“, 1842, nr. 21/12 martie, p. 82 ; Feuilleton

⁶ „Buletin Foae oficială“, 1844, nr. 28/aprilie 9, p. 114.

⁷ *Idem*, 1844, nr. 64/august 13, p. 274.

⁸ „Albina Românească“, 1846, nr. 60/aug. 1, p. 2.

⁹ „Buletin Foae oficială“, 1847, nr. 60/iulie 31, p. 356.

¹⁰ „Zimbrul“, II, 1851, no. 7/iulie 23, p. 28.

¹¹ „Gazeta de Transilvania“, 1845, no. 45/iunie 4, p. 179—180.

- ¹² „Gazeta de Moldavia”, 1858, no. 93/noiembrie 24, p. 1.
¹³ Idem, 1858, no. 78/oct. 2, p. 1.
¹⁴ Idem, 1857, no. 36/mai 8, p. 1.
¹⁵ „Zimbrul”, II, 1851, no. 3/iulie 9, p. 10.
¹⁶ „Gazeta de Moldavia”, XXVIII, 1857, no. 4/ianuarie 4, p. 14.
¹⁷ Idem, 1858, no. 36/mai 8, p. 1.
¹⁸ Idem, 1858, no. 65/august 18, p. 258.
¹⁹ „Semănătorul”, Bîrlad, 1872, no. 17/mai 7, p. 3.
²⁰ „Buletin Foae Oficială”, 1841, no. 59/iulie 27, p. 330 ; 1844, no. 64/august 13, p. 275.
²¹ „Gazeta de Moldavia”, 1851, no. 48/iunie 18, p. 1.
²² „Zimbrul”, II, 1851, no. 3/iulie 9, p. 10.
²³ „Gazeta de Transilvania”, 1845, iunie 4, p. 179—180.
²⁴ „Zimbrul” 1851, din 18/30 august, p. 69.
²⁵ Idem, 1856, din 23/februarie 1, p. 4.
²⁶ „La Roumanie contemporaine et les peuples de l'Europe orientale, no. 1/1 oct. 1874, p. 26—31 ; no. 2/1 noiembrie 1874.
²⁷ „Calendarul pentru toți românii”, 1875.
²⁸ „Vasluiul”, 1886.
²⁹ BAR, **Manuscrise**, N. Densușianu, ms. 4560.

